

УДК 325.2+94(420)“17/19”

DOI: <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2024.29.9>

Станіслав Ковальський,

канд. іст. наук, доц.,

Державна установа «Південноукраїнський педагогічний університет

імені К.Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

ORCID: 0000-0002-2958-4797

«СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКА ВІСЬ» ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЛЬ В КОЛОНІАЛЬНІЙ СИСТЕМІ

Анотація. Метою статті є комплексний аналіз колоніальної політики Великої Британії в Середземному морі та дослідження етапів формування «середземноморської вісі». Показано передумови середземноморської політики Великої Британії від її зародження до середини ХХ ст. Акцент робиться на інтеграції в англійську колоніальну систему Гібралтару, Мальти, Кіпру та Суецького каналу. Відображений історичний контекст входження кожної із зазначених територій до єдиної геополітичної структури, яка гарантувала Великій Британії безпеку шляхів з метрополії до Індії. Проаналізована стратегічна цінність кожного з названих елементів «середземноморської вісі» та доводиться вплив на світову систему колоніалізму як єдиний геостратегічний комплекс.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що автор дослідив середземноморську політику Великої Британії як цілеспрямовану дію, спрямовану на побудову єдиного комплексу, що забезпечував інфраструктуру транзитних шляхів між Європою та Азією. В статті надається авторська трактовка такого явища, як «середземноморська вісь» та періодизації її розвитку.

Автор робить висновок, що «середземноморська вісь» відігравала важливу роль в колоніальній політиці Великої Британії та змушувала її долучати зусилля для збереження цієї структури. Еволюційний шлях формування «середземноморської вісі» розподіляється на декілька етапів, які відповідають конкретному періоду історії Британської імперії. Початковий етап припав на осмислення значення Середземного моря з точки зору власних стратегічних та економічних інтересів. Це проявилось в участі Великої Британії в війнах Європи в XVII – на початку XVIII ст. Ключовою подією цього етапу стало завоювання та утримання Гібралтару. Подальший проміжок часу Велика Британія активно вибудовувала «вісь» включаючи в свій склад окремі території в Середземному морі від Гібралтару до Суецького каналу. З 1870-х рр. до 1945 р. Велика Британія активно експлуатувала цей маршрут, розширюючи та вдосконалюючи його інфраструктуру. З 1945 р. по 1960 р. на фоні загального процесу деколонізації «середземноморська вісь» розпалась. На сучасному етапі можна спостерігати реліктовий стан колишньої магістралі, де Велика Британія використовує для своїх стратегічних цілей лише Гібралтар та дві військово-морські бази на Кіпрі. Тематика «середземноморської вісі» має перспективи подальшого дослідження адже дозволяє комплексно розкрити проблеми міжнародних відносин в Середземноморському регіоні та колоніальної політики Великої Британії.

Ключові слова: Колоніальна політика Великої Британії, Середземне море XVIII-XX ст., Гібралтар, Мальта, Кіпр, «середземноморська вісь».

Актуальність теми та постановка проблеми. Середземноморський регіон за всю історію європейської цивілізації відігравав важливу роль та був тим

геополітичним чинником від якого залежав статус держав в Європі. Протягом століть стратегія суб'єктів європейської політики обумовлювалась доступом до транзитних шляхів Середземного моря або відстороненістю від них. Відомий американський воєнний діяч та класик геополітики Альфред Мехен в 1890 р. писав: «Обставини змусили Середземне море відігравати в історії Світу, як з комерційної, так й з військової точок зору, більшу роль, ніж будь-який інший водний простір такого ж розміру» [11, р. 46]. Середземне море, на думку А. Мехена, стало чи не найголовнішим фактором міжнародних процесів планетарного масштабу. Феномен атлантизму XVI та XVII ст. таких країн як Португалія та Англія також можуть бути пояснені їх довготривалим відстороненням від торговельних шляхів Середземного моря та пошуком рівноцінної альтернативи.

В кінці XVII ст. Англія досягла успіху в реалізації «атлантичного напрямку» і як морська держава зіткнулась із необхідністю поширення свого впливу на Європу. Інтеграція Англії в європейську політику в новий час супроводжувалась посиленням її впливу в Середземноморському регіоні. Це призвело до життєвоважливої для Британській імперії стратегічної та геополітичної магістралі, яку можна охарактеризувати як «середземноморська вісь», контури якої вибудовувались англійськими політиками, солдатами та моряками впродовж двох століть. Дослідження вищезначених процесів дозволяє розширити розуміння європейського вектору зовнішньої політики Великої Британії в XVIII-XX ст. та має перспективу подальшого системного осмислення в контексті як конфліктних, так й інтеграційних процесів, що спостерігались в Європі з раннього нового часу до сьогодення.

Метою статті є дослідження середземноморської політики Великої Британії в контексті оформлення нею геополітичних контурів, так званої «середземноморської вісі», від Гібралтару до Суецького каналу.

Методологія дослідження. Дослідження визначається принципами історизма, враховуючи специфіку розвитку Британської імперії в колоніальному та зовнішньополітичному вимірі. Метод історико-генетичний застосовувався для дослідження еволюції «середземноморської вісі» та виокремлення етапів її формування. Метод порівняльного аналізу залучався задля співставлення економічного розвитку та стратегічного потенціалу кожного із елементів «вісі». В дослідженні враховувались геополітичні та геоекономічні підходи та оцінки щодо Середземного моря А. Мехена, З. Бжезинського та Ф. Броделя.

Аналіз досліджень і публікацій. В українській історіографії історія Середземного моря репрезентована доволі широко та охоплює різну проблематику та історичні періоди.

Проблемами Середземноморського регіону в роки «холодної війни» займалися Б.М. Гончар, С.В. Ковальський, а в період першої половини ХХ ст. О. Машевський. Деякі проблеми регіону, зокрема кіпрське питання, розкриті у роботах Б.І. Гуменюка та Є. Конопацького. Питання зовнішньої та колоніальної політики простежуються в роботах В.Ю. Крушинського, Н. Яковенко, А.В. Гончаренко.

Серед європейських дослідників, що приділяли увагу заявленій проблемі виокремлюються дослідники ключових елементів «середземноморської вісі». Так внесок у історію Мальти зробили С. Гудвін та П. Каруна-Галіція. Гібралтар також активно досліджували британські науковці, зокрема, П. Голд. Дж. Обієта опублікував фундаментальну роботу, присвячену історії Суецького каналу в контексті економічних та геополітичних процесів в Європі та Азії. Можна також знайти й спроби поєднати володіння Великої Британії в єдиний стратегічний та економічний комплекс, показати між ними зв'язок в контексті інтересів Великої Британії в Середземному морі, наприклад, таку спробу зробив вже згаданий англо-мальтійський вчений П. Каруна-Галіція, або американські дослідники військової стратегії та геополітики Європи А. Брайнт, А. Ехрліч та Г. Манн.

Виклад основного матеріалу. В період розквіту Британської імперії в кінці ХІХ ст. «середземноморська вісь» представляла собою сукупність залежних територій, що утворювали єдиний інфраструктурний комплекс. Найголовнішими ланками «вісі» були Гібралтар та Суецький канал, які забезпечували короткий шлях до Тихого океану та Індії, гарантували Великій Британії стратегічну перевагу над іншими колоніальними імперіями. В Середземному морі також знаходились інші залежні від Великої Британії території, такі як регіони Лівії та Єгипту, острови Мальта та Кіпр. Їх можна охарактеризувати, як допоміжні бази в рамках «середземноморської вісі», що виконували функції матеріально-технічного забезпечення та охорони маршрутів.

Історик Мальти Стефан Гудвін назвав структуру, що ми характеризуємо як «середземноморська вісь», «імперіалістичною дорогою життя», що «простягалась від материнської держави (*метрополії* – прим. С.В. Ковальський) через Гібралтар, Мальту, Кіпр та Єгипет в Аден та на Схід до Індії, Гонконгу та Австралії». [9, р. 82] Історик та економіст Пауль Каруна-Галіція вказував на

тісний зв'язок між Гібралтаром, Мальтою та Кіпром. За словами дослідника, європейські конфлікти різних століть створили спільні історичні умови для включення зазначених вище колонії до складу Британської імперії. Для Гібралтару таким конфліктом стало протистояння Великої Британії із Францією та Іспанією у XVIII ст. Мальта стала частиною Британської колоніальної імперії під час Наполеонівських війн початку XIX ст. А Кіпр потрапив під вплив Лондона в часи суперництва із Російською імперією в другій половині XIX ст. [6, р. 12] Ці три колонії, на думку П. Каруна-Галіція, відрізнялись від інших залежних територій тим, що були об'єднані в єдину функціональну систему не за своїм економічний потенціалом, а суто із стратегічних міркувань [6, р. 12].

Крім того, П. Каруна-Галіція дослідив зв'язок між трьома вище зазначеними колоніями й в контексті історико-економічних досліджень. Дослідник порівняв економічний добробут та статки в Гібралтарі, на Мальті та Кіпрі з 1836 по 1913 рр. [5] Автор показав ці три колонії не з точки зору військового функціоналу, а як економічний комплекси, втім дійшов висновку, що вони з точки зору економіки складають єдиний стратегічний комплекс та пов'язані між собою в одну структуру.

В американському науковому середовищі проблема політики Великої Британії в Середземному морі має не тільки науковий та теоретичний інтерес, але й практичне значення. Так, у військових закладах США в програмі підвищення освіти офіцерського складу існувала обов'язкова норма дипломної роботи у вигляді аналітичної доповіді, присвяченої історичним чи актуальним проблемам безпеки. Впродовж 1960–1970-х у військових закладах США однією з центральних тем інтересу часто обирались Середземномор'я, Близький Схід та окремі країни зазначених регіонів. Примітною в межах нашого дослідження роботою став колективний аналітично-навчальний проект трьох офіцерів Воєнного коледжу армії США, опублікований в 1978 р., під назвою «Військові бази Об'єднаного Королівства в Середземномор'ї: потенціал та майбутні перспективи» [4, р. 40].

Автори названої вище доповіді підійшли до розуміння «середземноморської вісі» через систему військових баз (військову інфраструктуру) Великої Британії в Гібралтарі, на Мальті та Кіпрі. З такої позиції ці три території являли собою єдиний оборонний комплекс.

Першим камінням, що був закладений у фундамент «середземноморської вісі», вважаються «брами Європи» – Гібралтар. Довгий час цей скелястий виступ на півдні Піренейського півострова належав Іспанії. Фортеця, що була

там розташована, прикривала Гібралтарську протоку та з'єднувала Атлантичний океан із Середземним морем. Англія (з 1707 р. – Велика Британія) втручалась в європейську політику другої половини XVII ст. – початку XVIII ст. Для підтвердження свого статусу Англія приймала активну участь у війнах проти своїх геополітичних супротивників та економічних конкурентів, в першу чергу Франції та Нідерландів. Не стала виключенням й війна за іспанську спадщину (1701–1714 рр.) Скориставшись нестабільним положенням Європи, та послабленням головних гравців: Франції, Австрії та Іспанії, Англія в 1704 р. захопила іспанську фортецю Гібралтар. Для утримання в своїх руках «ключів від Середземного моря», англійці були змушені вести ще одну війну проти Іспанії в 1727–1729 рр. і витримати довгу осаду фортеці.

Примітно, що в період з 1713 по 1728 рр. англійські монархи сім разів приймали рішення передати Гібралтар та острів Мінорку, захоплену тоді ж, назад Іспанії на знак гарантії миру. Проте, Парламент Великої Британії зайняв жорстку позицію щодо збереження новопридбаних територій та не дозволив королеві Анни, а згодом й Георгу I, здійснити необдуманий крок [8, р. 7]. Подібна реакція свідчить про те, що Парламент чітко усвідомлював важливість стратегічної присутності в Середземному морі та заради його збереження був готовий йти на конфлікт із монархом. Остаточний статус Гібралтару був закріплений Севільським договором 1729 р., за яким Іспанія виводила всі свої війська з Гібралтарського півострова, а Велика Британія зберегла його в статусі колонії.

Завдяки Гібралтару Велика Британія отримала можливість посилити своє військово-стратегічне положення в регіоні та, навіть, диктувати умови європейським країнам. Це визначило роль фортеці у європейських війнах другої половини XVIII ст. та пізніше [15, р. 456]. Нелегкою задачею для британського флоту було утримання Гібралтару в Семирічну війну 1756-1763 рр. та в період анти-наполеонівських кампаній. Були реальні побоювання захоплення Іспанією Гібралтару під час війни за незалежність США, коли англійський флот був скований в своїх діях, а Іспанія на ряду із Францією реально підтримали молоду американську державу. В 1830 р. Гібралтар отримав статус «заморської території». Це дозволило Гібралтару перетворитись із суто військово-морської бази на торгівельний та фінансовий центр регіону.

В 1967 та 2002 рр. в Гібралтарі проводились референдуми. За даними «Історичного словника Британської імперії», результати обох плебісцитів продемонстрували, що місцеве населення бажає зберігати асоціацію із Великою Британією [13, р. 204]. Під час опитування в 2002 р. на питання «Чи ви хочете

подвійне управління з Іспанією?» майже 88 % відповіли негативно, зберігши таким чином попередній статус заморської території [3, р. 218]. Більш того, в 2006 р. Іспанія зробила деякі послаблення митного, транспортного, грошового та юридичного характеру по відношенню щодо Гібралтару [13, р. 204]. В 2016 р. ООН кваліфікувала статус півострова як «несамокерована територія під адміністрацією Великої Британії» [2, р. 3]. Проте залишається відкритим питання щодо подальшої долі Гібралтару після імплементації Брекзїт [7].

Після захоплення Гібралтару подальше поширення впливу Великої Британії у Середземному морі відбулось в 1800 р. після встановлення контролю над Мальтою. Острів розглядався в якості допоміжного по відношенню до Гібралтару об'єкта та, в той же час, посилював присутність англійців в регіоні [13, р. 312]. В ході Наполеонівських війн відбувалась боротьба за Середземне море. Англійці неодноразово перемагали французький флот та захоплювали деякі території в акваторії Середземного моря. Мальта була одним із важливіших об'єктів навколо якого велась боротьба. В цей час островом розпоряджались Франція, Росія, декілька раз переходив під контроль Великої Британії. В 1814 р. за підсумками Паризького миру Мальта ставала колонією Великої Британії. Перше що зробив Лондон організував там військово-морську базу. Після захоплення Мальти та втрати ним своїх охоронних функцій в регіоні був порушений баланс і Велика Британія була змушена ставати союзницею США в другій берберській війні (1815–1816 рр.) Війна закінчилась програшом північноафриканських «берберських» держав та посиленням англійського контролю в Середземному морі.

Про важливе значення острова вказує той факт, що під час Другої світової війни на Мальті розміщувалась штаб командування середземноморським флотом Великої Британії. Військово-морська база особливо актуальною стала під час націоналізації Суецького каналу Єгиптом в 1956 р. Із отриманням незалежності в 1964 р. Мальта ще півтора десятиріччя була включена в геополітичну конфігурацію Великої Британії. Бази на острові проіснували до 1979 р., коли закінчився англо-мальтійський договір. Після дератифікації договорів жодного британського солдата не залишилось на території острова, і Мальта перестала бути частиною «середземноморської вісі».

Апогей англійської колоніальної політики в Середземному морі пов'язують із 1875 р., коли лідер консервативної партії Бенджамін Дізраелі за власні кошти викупив 44 % акцій компанії Суецького каналу та передав їх королівству [12, р. 8]. Цю, в деякій мірі анекдотичну, подію можна назвати одним із найважливіших кроків по зміцненню Британської імперії. Той факт,

що наступного року королева Вікторія була проголошена імператрицею, а Індія отримала статус віце-королівства, свідчив про надзвичайну значимість угоди. Завдяки Суецькому каналу Велика Британія отримала транзитний пункт з метрополії в Індію та інші колонії. Все це в сукупності надавало Великій Британії стратегічну перевагу над іншими «великими державами».

Професор інституту міжнародного права Університету Деуста Джозеф Обіета, вслід за цілою низкою дослідників середземноморських політичних процесів, наголошував на тому, що в основу британської політики щодо Суецького каналу був покладений не стільки стратегічний, скільки комерційний та економічний інтерес. За словами Дж. Обіета, після підписання Константинопольської конвенції 1888 р. канал ставав нейтральним для будь-яких дозволених кораблів незалежно від прапору та типу [12, р. 66]. Лише під час Першої та Другої світових війн Велика Британія змінювала статус каналу. Наприклад, з 1939 р. заборона на користування каналом розповсюджувалась навіть на торговельні кораблі нейтральних держав [12, р. 84]. На комерційну цінність Суецу вказувало те, що в 1955 р., за рік до націоналізації, транспортний трафік склав 14 666 цивільних та військових кораблів загальним тоннажем перевищуючим 116 млн. тон водотоннажності. Прибуток від об'єкту за той же рік склав 95 млн. дол., що в шість разів перевищувало умовну вартість купівлі каналу [12, р. 2]. В той же час Суецький канал залишався важливим об'єктом у військово-політичній інфраструктурі Британської імперії.

Разом із придбанням акцій Суецького каналу змінився й стиль англійської зовнішньої політики в регіоні. По-перше, щоб закріпити своє право на володіння важливим об'єктом Лондон проголосив, що під час русько-турецької війни 1877–1878 рр. торговельні та, навіть, військові кораблі мають право користуватись каналом. Османську імперію такий «дозвіл» обурих адже ж ця територія формально належала її васальній державі Єгипту [12, р. 58]. В 1882 р. для гарантії безпеки Суецького каналу Велика Британія окупувала Єгипет. Про необхідність такого кроку для захисту Суецького каналу в своїх інтересах в регіоні відверто говорили в англійському суспільстві в період англійсько-єгипетської війни (1882 р.) [14, р. 3–4]. На території Єгипту для захисту та обслуговування Суецького каналу розташовувались англійські війська. Попри надання Єгипту незалежності в 1922 р. та всупереч англо-єгипетському договору 1936 р. англійська військова присутність в країні зберігалась до 1954 р. Сам канал був втрачений для Великої Британії через два роки.

Завершальним штрихом англійської «середземноморської вісі» став Кіпр. Острів дістався Великій Британії від Османської імперії в 1878 р. в обмін на

дипломатичну та, за необхідністю, воєнну підтримку проти Російської імперії під час російсько-турецької війни 1877–1878 рр. Для того щоб не виникало заперечень з боку інших «великих держав» англійська дипломатія пішла на певні маневри. Так, наприклад, Лондон заручився підтримкою Франції, надавши їй можливість реалізувати колоніальну політику в Тунісі [9, р. 82]. Таким чином, в кінці 1870-х рр. Кіпр отримав статус території під британською окупацією. До середини 1950-х рр. Кіпр не розглядався в якості самостійної військово-морської бази. Втім, Кіпр посилював стратегічну присутність Великої Британії на Близькому Сході та ставав зоною прикриття Суецького каналу [1].

В другій половині XX ст. «середземноморська вісь» почала розпадатися. Процес деструкції «середземноморської вісі» був складовою загальної кризи Британської імперії та одним з елементів деколонізації. Із втратою віцекоролівства Індія в 1947 р. потреба в монопольному контролі над морськими шляхами «Захід-Схід» у Лондона відпала. Втрата контролю над Палестиною, Аденом та базами в Єгипті посилювала цей процес. Вже к 1956 р. Єгипет проголосив про націоналізацію Суецького каналу. Спроби Великої Британії повернути ситуацію під свій контроль призвели до військово-політичної кризи в регіоні та війні Великої Британії, Франції та Ізраїлю проти Єгипту. Після втрати Суецького каналу Лондон переглянув свою політику в регіоні, зробивши ставку більше на свою військову присутність на Кіпрі, про що свідчили роботи по укріпленню військових баз на цьому острові та будівництво аеродрому [10, р. 109]. Проте антиколоніальна боротьба на острові греків-кіпріотів в другій половині 1950-х рр. призвела до проголошення незалежності Кіпру в 1960 р. На сьогоднішній день під контролем Великої Британії в Середземноморському регіоні залишається тільки Гібралтар в статусі заморської території та дві військові бази загальною площиною 254 км². на Кіпрі, які конституційно закріплені як «суверенні території» Великої Британії. Ці обставини дозволяють говорити про те, що «середземноморська вісь» як геополітична структура перестала існувати, втім, Велика Британія залишає за собою опорні пункти присутності в регіоні.

Висновки. Формування «середземноморської вісі» Великої Британії пройшло складний еволюційний шлях, який можна розділити на декілька етапів, кожен з яких відповідає конкретному історичному періоду розвитку Британської імперії та відображає змінами в геополітичній ситуації в регіоні. Спочатку Англія пройшла етап осмислення значення Середземного моря. Участь в Європейських війнах XVII–XVIII ст., особливо у війні за іспанську

спадщину, розкривали перед Великою Британією значення Середземного моря та його переваги. Потім відбувався процес формування «середземноморської вісі» від захоплення Гібралтару до встановлення контролю над Суецьким каналом та закріпленням в Єгипті та на Кіпрі. Проміжок часу з 1870-х рр. до 1945 рр. характеризувався активною експлуатацією «середземноморської вісі». Тут можна виокремити етап імперіалізму до завершення Першої світової війни, коли імперії відчували розквіт та добу наростання національно-визвольних тенденцій в колоніях. Період з 1945 до 1956 р. представляв собою стадію боротьби за збереження «середземноморської вісі» в умовах початку «холодної війни». Залежні території Великої Британії ставали опорою глобального протистояння, в той же час в них відбувались незворотні процеси: в 1947 р. незалежність отримали Індія та Пакистан, що підірвало саму концепцію «вісі», а в 1956 р. Лондон втратив й Суецький канал. Тому з середини 1950-х рр. «середземноморська вісь» остаточно втратила своє значення та продовжила існування як «релікт» колишньої імперії. Постколоніальна англійська політика в регіоні спирається на Гібралтар та дві бази на території Республіки Кіпр, які періодично залучаються до різноманітних операцій на Близькому Сході та для гарантії безпеки судноплавства в Середземному та Червоному морях.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ковальський С.В. Кіпрська політика Великобританії в контексті близькосхідної безпеки в 1950-60-ті рр. / С.В. Ковальський // Британська політика та Світ: збірка наукових статей. До 55-ліття професор Михайла Степановича Бур'яна. – Луганськ - Одеса, 2011. – С. 108–115.
2. A/AC.109/2016/8. Special Committee on the Situation with regard to the Implementation of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples [Electronic Resource]. – 2016. – 29 February. – P. 3. – Mode of Access: <https://www.undocs.org/A/AC.109/2016/8> (Last access: 04.09.2024)
3. Baldacchino G. Islands between: Martin Garcia and other Geopolitical Flashpoints / G. Baldacchino // Island Studies Journal. – 2008. – Vol. 3, No. 2. – P. 211–224
4. Bryant A.M. United Kingdom Military Installations in the Mediterranean: Capabilities and Future Prospects / A.M. Bryant, A.C. Ehrlich, H. Mann. – W/p.: Us Army War College, Carlisle Barracks. 1978. – 40 p.
5. Caruana-Galizia P. Strategic Colonies and Economic Development: Real Wages in Cyprus, Gibraltar, and Malta, 1836–1913 / P. Caruana-Galizia // Economic History Review. – 2015. N 68 (4). – P. 1250–1276.
6. Caruana-Galizia P. The Economy of Modern Malta. From the Nineteenth to the Twenty-First Century. – London: Palgrave Macmillan, 2017. – 384 p.
7. Gibraltar after Brexit: why Spain, not Ireland will decide the UK's fate [Electronic Resource] // The Conversation. – 2019. – 28 February. – Mode of Access: <https://theconversation.com/gibraltar-after-brexit-why-spain-not-ireland-will-decide-the-uks-fate-111581> (Last access: 04.09.2024)
8. Gold P. Gibraltar. British or Spanish? / P. Gold – W/p.: Routledge, 2005. – 397 p.
9. Goodwin S. Malta. Mediterranean Bridge / S. Goodwin. – London: Bergin & Garvey, 2002. – 214 p.

10. Hatzivassiliou E. The Suez Crisis? Cyprus and Greek Foreign Policy. 1956. A View from the British Archives / E. Hatzivassiliou // *Balkan Studies*. – 1989. – № 1. – P. 107–129.
11. Mehen A. Th. The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783 / A.Th. Mehen. – W/p., Dover Publications, 2013. – 656 p.
12. Obieta J. The International Status of the Suez Canal / J. Obieta. – Hague: The Hague Martinus Nijhoff, 1970. – 164 p.
13. Panton K.J. History Dictionary of the British Empire / K.J. Panton. – London: Rowman & Littlefield, 2015. – 727 p.
14. Rathbone W. Great Britain and the Suez Canal / W. Rathbone. – London, 1882. – 15 p.
15. Sayer F. The History of Gibraltar and its Political Relation to Events in Europe. From the Commencement of the Moorish Dynasty in Spain to the Last Morocco War. With Original and Unpublished Letters / F. Sayer. – London, 1862. – 520 p.

Reference:

1. Kovalskyi, S.V. (2011). Kiprs'ka polityka Velykobrytaniyi v konteksti blyz'koskhidnoyi bezpeky v 1950–60-ti rr. *Brytans'ka polityka ta Svit* (s. 108–115). Luhansk, Odesa. [In Ukrainian].
2. A/AC.109/2016/8 (2016). Special Committee on the Situation with regard to the Implementation of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples. February 29, 3. Retrieved from: <https://www.undocs.org/A/AC.109/2016/8>. [In English].
3. Baldacchino, G. (2008). Islands between: Martin Garcia and other Geopolitical Flashpoints. *Island Studies Journal*, 3(2), 211–224. [In English].
4. Bryant, A.M., Ehrlich, A.C., & Mann H. (1978). *United Kingdom Military Installations in the Mediterranean: Capabilities and Future Prospects*. W/p.: Us Army War College, Carlisle Barracks. [In English].
5. Caruana-Galizia, P. (2015). Strategic Colonies and Economic Development: Real Wages in Cyprus, Gibraltar, and Malta, 1836–1913. *Economic History Review*, 68 (4), 1250–1276. [In English].
6. Caruana-Galizia, P. (2017). *The Economy of Modern Malta. From the Nineteenth to the Twenty-First Century*. London: Palgrave Macmillan. [In English].
7. Gibraltar after Brexit: why Spain, not Ireland will decide the UK's fate. (2019, 28 February). *The Conversation*. Retrieved from: <https://theconversation.com/gibraltar-after-brexit-why-spain-not-ireland-will-decide-the-uks-fate-111581>. [In English].
8. Gold, P. (2005). *Gibraltar. British or Spanish?* W/p.: Routledge. [In English].
9. Goodwin, S. (2002). *Malta. Mediterranean Bridge*. London: Bergin & Garvey. [In English].
10. Hatzivassiliou, E. (1989). The Suez Crisis? Cyprus and Greek Foreign Policy. 1956. A View from the British Archives. *Balkan Studies*, 1, 107–129. [In English].
11. Mehen, A. Th. (2013). *The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783*. W/p., Dover Publications. [In English].
12. Obieta, J. (1970). *The International Status of the Suez Canal*. Hague: The Hague Martinus Nijhoff. [In English].
13. Panton K.J. (2015). *History Dictionary of the British Empire*. London: Rowman & Littlefield. [In English].
14. Rathbone, W. (1882). *Great Britain and the Suez Canal*. London. [In English].
15. Sayer, F. (1862). *The History of Gibraltar and its Political Relation to Events in Europe. From the Commencement of the Moorish Dynasty in Spain to the Last Morocco War. With Original and Unpublished Letters*. London. [In English].

Stanislav Kovalskyi,

Ph.D. (History), Associate Professor,

K.D. Ushinsky South Ukrainian National Pedagogical University, Odesa, Ukraine

GREAT BRITAIN MEDITERRANEAN AXIS: STAGES OF FORMATION AND ROLE IN THE COLONIAL SYSTEM

Abstract. *The purpose of the paper is a comprehensive analysis of Great Britain's colonial policy in the Mediterranean. The stages of the Mediterranean axis formation were studied also. The author shows Great Britain's Mediterranean policy background from its origins to the mid-twentieth century. Focused on the integration of Gibraltar, Malta, Cyprus and the Suez Canal into the British colonial system. The historical context of these territories' entry into a single geopolitical structure that guaranteed Britain the security of routes from the metropolis to India was reflected in the paper. The strategic value of these Mediterranean axis elements was analyzed and the impact on the world system of colonialism as a single geostrategic complex was proved.*

The scientific novelty of the work lies in the fact that the author for the first time studied the Mediterranean policy of Great Britain as a purposeful action aimed at forming a single complex that provided infrastructure for transit routes between Europe and Asia. The article provides the author's interpretation of the phenomenon of the Mediterranean axis and its development timeline.

The author concludes that the Mediterranean axis played an important role in the colonial policy of Great Britain and forced it to make efforts to preserve this structure. There are several stages of the Mediterranean axis's evolutionary path associated with a particular period of the British Empire's history. The initial stage was marked by the understanding of the Mediterranean Sea's importance in terms of its strategic and economic interests. This was manifested in Britain's participation in the European wars of the 17th and early 18th centuries. The key event of this stage was the conquest and retention of Gibraltar. In the subsequent period, the United Kingdom actively built an 'axis' that included different territories in the Mediterranean Sea from Gibraltar to the Suez Canal. From the 1870s to 1945, Great Britain actively exploited this route, expanding and improving its infrastructure. Between 1945 and 1960, the Mediterranean axis collapsed amid the general process of decolonization. At the present stage, we can observe the relic state of the former route, where Great Britain uses only Gibraltar and two Cyprus naval bases for its strategic purposes. The subject of the Mediterranean axis has perspectives for further research, as it allows for a comprehensive analysis of the problems of international relations in the Mediterranean region and Great Britain's colonial policy.

Key words: *Colonial policy of Great Britain, the Mediterranean Sea of the 18th – 20th centuries, Gibraltar, Malta, Cyprus, the Mediterranean axis.*

Надійшла до редколегії 23.10.2024